andere, want de mensch was niet als de lelie des velds, maar een creatuur met eigen *wilskeus*. Gods eeuwig bestel was het, om in den mensch een *zelfbewust* persoon tegenover zich te stellen, en juist de liefde waarmee God zich zelf liefheeft, moest daarom wel uitgaan naar dat zelfbewuste wezen, dat God naar zijn Beeld en naar zijn Gelijkenis geschapen had. God kon geen creatuur naar zijn Beeld zonder zelfbewustheid scheppen, en juist deswege kon Hij geen creauur naar zijn Beeld voor zich stellen, of zijn Goddelijke liefde moest er naar uitgaan, de val van dat creatuur moest Gods majesteit aanranden, en bij de redding en zaliging van dat gevallen creatuur moest God juist hierin zijn eigen glorie verheerlijken, dat een tweede val onmogelijk werd, dat zijn eigen beeld in en door zijn schepsel niet meer kon geschonden worden, en dat de rijkste liefde voor dit zijn schepsel tevens de hooge zelfverheerlijking van zijn majesteit werd.

En nu is 't wel zoo, dat er onder de breede reeks, die op 't Kerstfeest aan Immanuel lof toezingen, slechts enkele duizenden ingeleiden zijn, die dit in onderling verband doorzien en elken trek in dit Goddelijk tafereel van Bethlehem afzonderlijk genieten kunnen. Doch dit behoeft dan ook niet aller deel te zijn. Een mysterie begint niet pas te werken als 't wordt uitgelegd. Het mysterie dat in de Goddelijke liefde schuilt en er ons zijn Goddelijke poëzie uit toefluistert, werkt niet op ons menschelijk redebeleid om jong en oud te verkwikken. Het licht der zon bestraalt en de warmte der zon koestert elk onzer, ook al zijn we in de sterrenkunde en in het zonnestelsel nooit ingeleid. En zoo ook is het hier. Ons Kerstfeest blijft een *mysterie* gedenken en den *gloed* van een mysterie uitstralen, dat niet de wijzen en geleerden verstaan, maar dat de Zoon des menschen in 't hart doet tintelen van wie 't verstaat in dat hart kind van God te zijn.

DR. A. K.

„Met de wolken des hemels".

[KERSTFEEST]

> Voorts zag ik in de nachtgezichten, en zie, er kwam een met de wolken des hemels, als eens menschen zoon, en hij kwam tot den Oude van dagen, en zij deden hem voor Dien naderen. Daniël 7 : 13.

In Daniëls wondere profetie wordt ons Kerst-Evangelie aangekondigd door een nachtvisioen, waarin Daniël zag, hoe een heilige verschijning als *„eens menschen zoon"*, nederkwam *„met de wolken des hemels"*.

Denk daarbij niet aan onze Westersche transen, maar aan den Oosterschen hemel, gelijk die boven Midden-Azië in gansch eenige pracht schittert. Immers Daniël vertoefde, toen hij dit nachtgezicht ontving, aan het hof van Perzië's koning.

Aan dien Oosterschen hemel spreken „de wolken des hemels" op geheel eenige wijze van leven dat tintelt, van schoonheid die neerglanst en van verlossing die komt. Eerst straalt dan de zengende, 't al verdorrende gloed op het aardrijk neder, zoodat alles onder de hitte verdorst en verdort. Één alles drukkende, starre stilte van boven, die al wat adem heeft, hijgen en insinken doet. En dit duurt, en duurt voort, tot er, als in Elia's dagen, eerst een wolksken als een manshand uit de verte opdaagt. Daarachter komen dan andere wolken op. En als die aanwassende wolken allengs door zonnegloed doorschenen worden, is 't of er een heilige tegenwoordigheid nadert, tot het zwart zich verdicht en verdonkert en de bliksem uitschiet, en 't omhoog rollen en dreunen gaat, en de malsche regen eerst neerdruppelt, en dan neerstort dat 't giet, en omlaag op 't aardrijk de halm zich opbeurt, en 't stof versmelt, en heel de dampkring frischheid ademt, en de schier bezweken dalbewoner opleeft, neerknielt, en lof met dank paart voor zijn God.

De Oostersche hemel, vooral in het nachtelijk uur, trekt ook zelf wel aan, maar bij dag althans is er in dien starren, heeten hemel geen trilling, geen tinteling, geen leven; het is of grafstilte heel 't aardrijk omsluit. Eerst met de wolken, die opsetten, komt er in die drukkende stilte actie, gang, bezieling. Dan aanschouwt ge die wondere pracht als het wolkenheir met het zonlicht speelt, en ge leeft op door de tempering van den gloed en door de wateren die neerstroomen, en zegen brengen en verlossing van de doodsschaduw die 't aardrijk drukte.

Vandaar dat in de Schrift de verschijning van 't Goddelijke zoo gedurig gebonden is aan „de wolken des hemels". Een wolk boven Israel toen het uittoog. Een wolk boven den Tabernakel in de woestijn. Een wolk boven Salomo's tempel op Sion. Een wolk toen Immanuel ten hemel opvoer. En zoo ook hier bij 't nachtgezicht „de wolken des hemels", die hier als uit de hooge hemelen nederdaalden op onze in zonde en wee verzonken wereld.

Het heil komt. Het komt van Boven. Maar zichier nu 't mysterie. Elk onzer zou van Boven niet anders dan een *Zone Gods* verwacht hebben, en dit is Messias ook, maar toch kondigt de profetie hem niet in zijn Goddelijke heerlijkheid aan, maar roept 't door heel de wereld uit, dat de hooghеilige die komt, als onzer één is, want hij komt tot ons als *zoon eens menschen*.

Wondere speling der tegenstellingen!

God schiep den mensch in 't Paradijs, en toen uit den man de vrouw, en legde daarna in beider éénzijn de toekomst van de tienmaal duizenden die komen zouden, allen zonen en dochteren des menschen. Maar na den val rust op heel ons mensch-zijn de vloek. Men voelt den druk die 't leven benauwt. Held na held waakt op om, kon het, den jammer af te wenden. Maar alles om niet. Alles te vergeefs. De teleurstelling zonder einde tergt den dorst naar 't heil, maar 't heil komt niet. Tot de mensch 't opgeeft, en onze ontwrichte wereld niet meer kan, en als neerzijgt in haar doodelijken weemoed. Elk kind dat geboren werd, was weer even besmet en bevlekt. Het kind, de zoon des menschen, die 't reine leven in zich zou dragen, wordt niet geboren. Onverhoord blijft aller bede ... En dit duurt, duurt eeuwen. Zou er ooit nog heil dagen? En, luister, daar weerklinkt in Efrata's velden op eenmaal de zang der engelen, de zang van „Eere zij God", en van „vrede op aarde", en van over menschen niet meer de vloek, maar „in menschen welbehagen"! En als ge nu vraagt, vanwaar komt dit heil, dan luidt 't antwoord: Dat heil komt van Boven, niet uit de wereld der menschen-kinderen, maar uit de wolken des hemels. Alleen maar, 't is toch eens menschen zoon die 't dagen doet. Want dit is het geheim, dit de verborgenheid: het heil dat komt, sluit zich aan bij 's menschen eerste schepping, het is geen engel, en is 't geen aartsengel die de redding ons aanbrengt. Wel is Gabriël de engel die 't heil aankondigt, maar 't heil zelf komt niet in engelen-, maar in *menschen*-gestalte. Met de wolken des hemels komt 't; maar als 't gekomen is, drukt „een zoon des menschen", u verloren, maar nu als met heil overdropen menschenkind, aan zijn *menschelijk* hart.

Tweeërlei sprake gaat hierin uit. Van Boven en toch door „eens menschen zoon". Onvereenigbaar die twee gedachten, zegt ge. Zoo van Boven, dan moet, dan kan 't niet anders dan God zelf of zijn engel zijn. En zoo eens menschen Zoon, dan is 't niet van Boven, maar van beneden. En dat 't toch zoo is, zoo heel anders is, dan gij gegist zoudt hebben, daarin ligt de verborgenheid, daarin ligt de oplossing van 't raadsel. In den voor ons alleen denkbaren weg kon de last en de vloek niet van ons afgeschoven. Naar den maatstaf van onze gedachte zou onze eigen jammer onafwendbaar zijn gebleven. En dat nu toch 't heil kwam, en weer vredegeroep door de ziel tintelde, dat komt alleen daardoor, dat God 't deed zooals geen onzer het voor mogelijk had gedacht, zooals 't voor ons ondenkbaar scheen. Van Boven en toch eens menschen Zoon, juist in de verbinding van die twee onverbindbare gedachten school het mysterie van de genade onzes Gods.

Dat mysterie *maakt* ons Kerstfeest en benedijt het. In de eeuwen die achter ons liggen, smolten steeds die twee rijke gedachten in onzen lofzang saam. Belijdenis van de wereld, dat ze geen redding kon aanbrengen, en 't dus van Boven moest komen, de hooge toon uit den Engelenzang. Maar die belijdenis ons ontlokt door het Kindeke in de kribbe, en bij die kribbe Maria die 't Kindeke gebaard had, de jubelzang die uit het menschelijk hart opging, omdat 't een Kindeke van ons vleesch en van ons bloed was.

Hoe drost is 't dan niet, dat onder de wijzen en hoogen van ons geslacht de vatbaarheid om in dat mysterie in te leven, er van te genieten, en er door gered te worden, tot onherkenbaar wordens toe almeer wegsleet. Eens menschen Zoon, o, waarom niet? Met bei hun handen klemmen ze zich daaraan vast. Maar weg met uw gekwesel alsof hij ontvangen ware geweest van den Heiligen Geest, weg met uw gedweep, alsof deze Jezus van Boven ware. Zooals zij zichzelven wijzen droomen, zoo ook is Jezus een wijze geweest, een beminnelijk rabbi van Nazareth. Groot voor zijn tijd, al poogt men zichzelf thans boven Jezus te plaatsen. Dat viert dan toch Kerstfeest, enkel met Jezus, zonder den Christus, om een feestdag te genieten, maar zonder heilige beademing.

Op ons die nog gelooven, en geloovig bij Bethlehems kribbe aanbidden, zien deze wijzen dan neder als op „het dwaze, het zwakke en het minedele der wereld", en ze verstaan het niet, dat God juist dat „dwaze der wereld" heeft uitverkoren.

Toch zingen ze somwijlen nog een Kerstlied mee, of beluisteren het hooge spel van 't Oratorium. Prachtig toongeluid voor hun schoonheidsgevoel, maar hun ziel verdort er bij. o, Mocht Gods erbarming ook in die kringen nog ingrijpen en ook hen weer mee genieten doen in wat onder ons zelfs de kinderkens doet jubelen.

DR. A. K.

Amsterdam, 20 December 1912.

Ook de tweede aan de Vrije Universiteit benoemde Hoogleeraar Dr. F. W. Grosheide heeft in een openbare zitting van den Senaat, die 13 Dec. in het Gebouw van den Werkenden Stand gehouden werd en door een bijna even talrijk publiek als de vorige maal werd bijgewoond, zijn ambt aanvaard met het houden eener inaugureele oratie, waarvan we het persverslag hier overnemen:

Spreker begon met op te merken, dat men aan den optredenden hoogleeraar vraagt, op welke wijze denkt ge het u toevertrouwde vak te onderwijzen. Hoewel het nu uitermate moeilijk is, om, eer men door zijn ambt de gelegenheid heeft gehad zich geheel aan een wetenschap te wijden, reeds te zeggen, wat men over die wetenschap oordeelt, wil spreker toch het antwoord op die vraag niet ontwijken en daarom thans handelen over Nieuw Testamentische exegese, zij het ook, dat hij zich moest voorbehouden zeer onvolledig te zullen zijn. Hij herinnert dan, dat gelijk alle wetenschap ook de exegese moet uitgaan van een a priori en dat dit a priori is het geloof in de Schrift als het met gezag bekleede, onfeilbare Woord Gods. Daaruit vloeit nu dadelijk voort, dat onder de Nieuw-Testamentische wetenschappen aan de exegese de eereplaats toekomt. In het algemeen genomen wordt deze stelling ons niet toegegeven. Vele Nieuw-Testamentici wijden zich aan allerlei, maar niet aan exegese. Dat komt door verschil van Schriftbeschouwing, maar ook, wijl men acht, dat de exegese uit den tijd is. Dat laatste is echter beslist onjuist. Integendeel, elke tijd heeft bijzondere voordeelen, waarvan de exegese de vruchten moet genieten. Zoo kan thans gewezen op den vooruitgang der kennis van de taal, waarin het N. T. werd geschreven, op de betere bestudeering der Judaïca, op de belangstelling, die de psychologie ondervindt, op de goede zijde van het realisme, op den smaak voor het kleine. Maar verder heeft ook elke tijd zijn eigen vraagstukken. Bij de exegese kan niemand zich die vraagstukken uit het hoofd zetten. En dat is geen nadeel, doch een voordeel. Omdat de Schrift voor alle tijden is gegeven, zal juist kennis van den tijd medehelpen om steeds nieuwe schatten uit Gods Woord op te delven. Daar de Heilige Geest de auctor primarius is der Schrift, zal immers geen tijd haar ooit ten volle verstaan.

Het tweede gedeelte van zijn rede besteedde spreker aan de behandeling van twee vraagstukken, waarbij de exegese nauw betrokken is en die, zoolang men geëxegetiseerd heeft, altijd weer om een oplossing hebben gevraagd. Het eerste betreft het verband tusschen exegese en traditie of dogma. Het is onmogelijk, zich bij de exegese van alle traditie te ontdoen, de kwestie moet alleen goed gesteld. En dan vindt spreker de oplossing daarin, dat de exegese in het dogma zal zien de historische exegese, maar voorts het dogma niet als dogma zal erkennen. De exegese mag zich niet door het dogma laten beheerschen om aldus zoo noodig het dogma te kunnen verbeteren en op nieuwe dogmavorming te kunnen aanwerken.

Het tweede vraagstuk, waarop spreker doelde, is dat van den dieperen zin. Die uitdrukking deugt niet, omdat zij onwillekeurig doet denken, dat er een soort tegenstelling is tusschen een duidelijken en een verborgen zin. De Schrift heeft een diepen zin, omdat ze het Woord van God is. En die diepe zin komt door enkel grammatisch-historische exegese niet voldoende tot zijn recht. Tegenover de exegese uit vroeger tijden, die te veel analytisch was, hebben wij te zoeken naar synthese. Daarbij moet vooral hieraan gedacht, dat men niet maar woord voor woord verklaart, maar na elk korter of langer onderdeel vraagt naar de blijvende beteekenis van de gedachte in haar geheel.

Aan het einde volgden de gebruikelijke toespraken tot Directeuren, Curatoren, Hoogleeraren, Deputaten der generale Synode der Geref. Kerken voor 't verband etc. en Studenten.

Aangezien deze rede, die met gloed en bezieling werd uitgesproken en met groote belangstelling werd aangehoord, nog niet in druk verschenen is, moet een opzettelijke bespreking van haar inhoud tot later worden uitgesteld. Hier, zij alleen opgemerkt, dat ook deze oratie evenals die van Dr. Sillevis Smitt diende om het principieele standpunt van den nieuwen hoogleeraar ten opzichte van de hem toebetrouwde vakken uiteen te zetten. We zijn hiervoor dankbaar, omdat aan een Universiteit, die haar bestaansrecht vindt in haar principieelen grondslag, het zeker in de eerste plaats noodig is, dat een nieuw optredende hoogleeraar toont, hoe hij dien principieelen grondslag in verband brengt met de vakken van studie, waarin hij onderwijs zal geven. Ook Prof. Grosheide deed dit met een beslistheid en geloofsovertuiging, waardoor hij het vertrouwen in onze Universiteit zal versterkt hebben. Vooral bij zijn vakken nu was zulk een uiteenzetting dubbel noodig, omdat de critiek zich in de eerste plaats op de Heilige Schrift heeft gericht en degene, die de uitlegging van het Nieuwe Testament met de aanverwante vakken zal te geven hebben, daarom wel duidelijk op dit punt kleur heeft te bekennen. Ook het summiere overzicht, dat hij, van dit centrum uit, over de verschillende vakken zijner wetenschap gaf, was goed gedocumenteerd, gaf blijk van zeer juist inzicht in de consequenties van het beleden beginsel en opende op menig punt nieuwe en verrassende vergezichten. Met deze inaugureele oratie wenschen we daarom Dr. Grosheide van harte geluk, en we hopen, dat ze spoedig ter perse moge gaan, opdat ze in breeden kring kunne gelezen worden.

Minister Heemskerk heeft in zijn overigens uitnemende rede, waarin hij het beleid van het Kabinet verdedigde tegen de aanvallen van links, twee minder gelukkige momenten gehad. Het eene was, toen hij zich afkeurend uitliet over de weigering van den Utrechtschen Kerkeraad om een onderwijzeres aan de openbare school ten Avondmaal toe te laten; het tweede, toen hij, naar aanleiding van de benoeming van Dr. Noordtzij een soort strafpredikatie tegen de *Heraut* hield. Natuurlijk deed de heer Heemskerk dit beide malen in hoffelijken vorm. Wat ons blad betreft, nam hij het zelfs ten deele voor ons op tegenover den heer Roodhuijzen. Maar het slot van het liedeke was toch, dat de Minister verklaarde: ik zou zulk een censuur niet hebben uitgeoefend, en ik zou zulk een artikeltje niet geschreven hebben. Het was niet „verstandig".

Wat nu de Utrechtsche zaak betreft, zijn we niet genoeg op de hoogte van alle omstandigheden, om te kunnen beoordeelen, of de Kerkeraad al dan niet juist heeft gehandeld. Wat we alleen bedenkelijk achten is, dat de Minister van de Regeeringstafel een oordeel gaat uitspreken over de intieme aangelegenheden van een Kerk. Hij had volkomen kunnen volstaan met te antwoorden: voor de daden van de Gereformeerden is de Regeering niet aansprakelijk. Door aan die verklaring toe te voegen een afkeuring van wat de Kerkeraad deed, ging hij te ver. Het komt ons voor, dat Regeeringspersonen zelfs den schijn moeten vermijden, alsof ze over zuiver kerkelijke zaken een oordeel willen vellen.

En wat nu de boetepredikatie aan ons blad aangaat, ging de Minister blijkbaar at op de onjuiste voorstelling, die de heer Roodhuijzen van het door ons geschrevene gaf. Nu duiden we het den Minister heusch niet euvel, dat hij bij zijn drukke ambtsbezigheden blijkbaar geen tijd kon vinden om te lezen wat *De Heraut* schrijft. Maar waar *De Heraut* publiek in het debat over de benoeming van Dr. Noordtzij betrokken werd en de Minister hierop officieel een antwoord wilde geven, ware het toch voorzichtiger en billijker geweest, wanneer hij vooraf geïnformeerd had wat *De Heraut* eigenlijk geschreven had. Door dit niet te doen, stond hij niet alleen zwak tegenover den heer Roodhuijzen, maar veroorloofde hij zich over een blad, dat met de Regeering bevriend is, een critiek, die in casu niet geheel verdiend was.

Dat het candidaatsdiploma aan den heer Winckel uitgereikt, een muisje was, dat een staartje zou hebben, was wel te voorzien. In de Kerkelijke pers heeft dit geval dan ook tot tal van bespiegelingen aanleiding gegeven. Metterdaad is het vraagstuk, dat hiermede aan de orde is gekomen, voor de toekomst van de Vrije Universiteit van hoog belang, en een zaakkundige en objectieve bespreking van deze quaestie had dienst kunnen doen om ons volk nader in te lichten. Het kan echter niet gezegd worden, dat het debat nu juist sulk een akademiseh karakter droeg. Van de zijde der voorstanders der Theologische School werd het geval aangegrepen als een welkome stok, om de Vrije Universiteit een slag mee te geven. Reeds daardoor werd aan dezen strijd een minder nobel karakter gegeven. En aan de andere zijde hebben degenen, die zich opmaakten om de Vrije Universiteit te verdedigen, dit niet altoos met genoegzame kennis van zaken gedaan, en in plaats van het wantrouwen te verminderen, het veeleer nog versterkt.

Zonder zelfs af te wachten welke nadere verklaring van de zijde der Vrije Universiteit zou gegeven worden, stelde Prof Bouwman terstond in *de Bazuin*, naar aanleiding van de mededeeling in *de Nederlander*, de vraag aan de orde, welke waarde de Kerken voortaan te hechten hadden aan de candidaats-bullen der Vrije Universiteit? De *Wachter* nam deze vraag over en wees in meer dan één artikel op de bange gevaren, die de Kerken voortaan zouden dreigen van de zijde der Vrije Universiteit. Het geval Winckel was nu publiek, maar straks konden er andere kettersche candidaten van de Vrije Universiteit komen, die stil de Kerken zouden binnensluipen. En hoe welig het hierdoor gezaalde zaad van wantrouwen opschoot, bewees de vloed van ingezonden stukken in *de Wachter*, waarin o. a. verteld werd, dat nu Joden en Mohamedanen als „Gereformeerde theologen" de Vrije Universiteiten konden verlaten en dan alleen reeds door hun candidaatsbul beroepbaar zouden zijn in de Gereformeerde Kerken. Hoe dwaas zulke voorstellingen nu ook zijn mogen, ze slaan er bij het publiek, dat *de Wachter* leest, in, vergiftigen de gemoederen en zweepen de kerkelijke hartstochten op. En dat alles geschiedt niet tot meerdere eere Gods, maar tot meerdere verheffing van de Theologische School.

We mogen daarom, evenals de Poortwachter in het *Friesch Kerkblad* dit deed, wel ons leedwezen uitspreken, dat de redactie van *de Wachter* haar kolommen opent voor zulke stukken. Haar doel is blijkbaar om ook stemmen uit ons Gereformeerd publiek te laten hooren, en de plaatsing dezer stukken beteekent natuurlijk niet, dat ze met den inhoud geheel instemt. Toch blijft een redactie althans min of meer verantwoordelijk voor wat ze door middel van haar blad aan haar lezers opdischt. Indien de redactie van *de Wachter* wist, hoeveel kwaad ze daardoor doet, niet aan de Vrije Universiteit alleen, maar vooral aan de eenheid van ons kerkelijk leven, dan zou ze metterdaad meer voorzichtigheid betrachten. Telkens wordt ons gemeld, hoe *de Wachter* gebruikt wordt door de Christelijke Gereformeerde Kerk om de leden onzer Kerken tegen de Gereformeerde Kerken op te hitsen en van ons afvallig te maken. Zelfs wordt van Christelijk Gereformeerde zijde de *Wachter* wel gratis rondgezonden aan leden der Gereformeerde Kerken om aldus den akker voor te bereiden voor een doeltreffende actie. Is dan door het lezen van *de Wachter* de akker bereid, dan wordt *de Wekker* gezonden om den laatsten band met de Gereformeerde Kerken door te snijden, en dan kan men tot stichting van een Christelijke Gereformeerde Kerk overgaan. Nu twijfelen we er geen oogenblik aan, dat de redactie van *de Wachter* dit niet bedoelt; dat ze veeleer evenals wij het schismatieke drijven van sommigen veroordeelt, maar dient ze dan niet bij haar strijd voor de kerkelijke opleiding in het oog te houden, dat het door haar gehanteerde zwaard zich nooit mag keeren tegen het leven onzer Kerken?

Maar anderzijds mag ook niet verzwegen worden, dat de verdedigers van de Vrije Universiteit wel wat luchthartig met de ingebrachte bezwaren hebben omgesprongen. Opmerkingen als dat de studie aan de Vrije Universiteit vrij is; dat de Kerken kerkrechtelijk niets te maken hebben met de betrouwbaarheid van de candidaatsbullen noch van Amsterdam noch van Kampen, en dat ieder, die een candidaats-diploma heeft, al kwam hij van Leiden of Groningen, praeparatoir-examen zou kunen afleggen, zijn kerkrechtelijk niet juist, en dienen waarlijk niet om het gerezen wantrouwen uit den weg te ruimen. Integendeel, zulke uitlatingen zijn koren op den molen van de *Wachter*-partij en worden daarom gretig door haar overgenomen, om te doen zien, hoe groot het gevaar is, dat onze Kerken bedreigt.

Wanneer we zelf een poging willen wagen om het vraagstuk tot zijn juiste proportien terug te brengen, dan raakt dit uitsluitend de *kerkelijke* zijde van dit vraagstuk. Op de vraag, welke gedragslijn de Vrije Universiteit zal te volgen hebben, gaan we thans nog niet in. Zoolang dit vraagstuk nog in den boezem der Vrije Universiteit overwogen wordt, willen we liever van een publieke bespreking ons onthouden. Alleen zij aan het adres van de *Wachter* de opmerking ons vergund, dat een verandering in het Reglement, waardoor aan elke onzekerheid omtrent de beteekenis van de candidaatsdiploma's der Vrije Universiteit een einde zou kunnen gemaakt worden, niet in een ommezien kan verkregen worden. De Poortwachter heeft volkomen terecht er op gewezen, dat dit vraagstuk niet alleen het candidaats-examen, maar ook de promoties geldt, dat het niet alleen de Theologische, maar ook de andere Faculteiten raakt, en dat het vraagstuk daarom voor de toekomst van de Vrije Universiteit van zeer verstrekkende beteekenis kan worden. Het vraagstuk grijpt daarom veel dieper in, dan men wel meent, en er hangen tal van andere quaesties mee saâm. Men moet daarom de Vrije Universiteit rustig den tijd laten om in deze zaak tot een wel overwogen beslissing te komen.

Dat hierdoor eenige onzekerheid bij de Kerken kan komen te bestaan, welke waarde ze aan den candidaatsbul van de Vrije Universiteit zal hebben te hechten, stemmen we Prof. Bouwman toe; maar men mag de moeilijkheden, die hieruit kunnen voorkomen, toch niet overdrijven. In de eerste plaats zij toch opgemerkt, dat zoolang de Vrije Universiteit bestaat, dit de *eerste* maal is geweest, dat een student met afwijkende meeningen candidaatsexamen heeft gedaan, en de betrokken persoon reeds van te voren uitdrukkelijk verklaard had, zich niet bij de Gereformeerde Kerken te zullen aanmelden. Practisch gelooven we dan ook niet, dat er voor de Gereformeerde Kerken gevaar bestaat, dat candidaten, die beslist anti-Gereformeerd zijn, zich bij haar zullen aanmelden om beroepen te worden. De voorstelling alsof Turken en Joden in de Gereformeerde Kerken predikant zouden willen worden, is dan ook eenvoudig belachelijk. Denkbaar ware het nog, dat een Turk of Jood een *doctorstitel* aan de Vrije Universiteit zou willen verkrijgen, en zulke gevallen zijn ook metterdaad wel voorgekomen, maar dat ze trachten zouden een beroep te krijgen in de Gereformeerde Kerken, is ondenkbaar.

Maar ook al wilden ze het, dan spreekt het nog van zelf, dat ze met een candidaatsdiploma van de Theologische faculteit (gesteld, het werd hun uitgereikt) geen stap verder zouden kunnen komen. In de eerste plaats toch stelt het candidaatsdiploma van de Theologische faculteit niemand beroepbaar. Het verleent hem zelfs niet het recht om voor de Kerken op te treden. Er is aan dat diploma geen de minste effectus ecclesiasticus verbonden. En dit geldt niet alleen van het candidaats-diploma van de Vrije Universiteit, maar evenzeer van dat der Theologische faculteit. De Kerken achten niet, dat het candidaats-diploma van een dezer beide scholen genoegzaam betrouwbaar is, om daarop iemand toe te laten tot het ambt, of hem ook zelfs maar beroepbaar te verklaren. Beroepbaar wordt men alleen door het praeparatoir examen, dat de Kerken zelf afnemen, en bij dat examen doen de Kerken zelf onderzoek naar de zuiverheid van de belijdenis van den examinandus. En nog sterker, iemand die een Jood of Turk of moderne of ethische of wat dan ook was en een candidaats-diploma van de Theologische faculteit had verkregen, zou dat praeparatoir examen niet eens kunnen afleggen. Want de Kerken eischen bij dat praeparatoir examen niet alleen een candidaats-diploma, maar daarbenevens ook een kerkelijke attestatie van de Gereformeerde Kerk, waartoe de examinandus behoort, dat hij zuiver is in de belijdenis en godzalig in zijn levenswandel. Zonder zoodanig attest, wordt hij tot het praeparatoir examen zelfs niet toegelaten. Men ziet dus, hoe weinig er in de werkelijkheid overblijft van de „gevaren", waarmede men onze Kerken heeft willen verontrusten.

Eer achten wij omgekeerd het niet ongevaarlijk, dat door zulke voorstellingen aan het Academisch examen een beteekenis wordt gehecht, die het voor de Kerken nooit hebben mag. In dat opzicht was de critiek van De Poortwachter, ook al drukte hij zich niet juist uit, ad rem. Het zwaartepunt van het onderzoek naar de rechtzinnigheid van den candidaat mag *door de Kerken* nooit verlegd worden naar het Academisch examen, want dan zou de *School* gaan heerschen over de *Kerk* en zou de Kerk een harer heiligste rechten prijs geven. Niet de School, maar de Kerk zelf heeft van God den Heere de taak ontvangen om te zorgen, dat niemand tot het ambt wordt toegelaten, die niet gezond is in de leer. Het onderzoek daarnaar mag de Kerk nooit overgeven aan de *School*; zij heeft dit onderzoek zelf te doen en zij draagt alleen de verantwoordelijkheid voor dit onderzoek. Wanneer de *Wachter* er daarom op aandringt, dat het preparatoir examen in de toekomst niet meer zal afgenomen worden door de *Classis*, d. w. z. door de Kerken zelf, maar zal overgelaten worden aan de hoogleeraren der Theologische School, desnoods geassisteerd door enkele Curatoren, dan ligt hierin een zeer gevaarlijk drijven, waar we niet ernstig genoeg tegen waarschuwen kunnen. Schoolexamen en Kerkelijk examen dienen streng gescheiden te blijven. Ze dragen elk een eigen karakter; bij het schoolexamen is het in de eerste plaats te doen om de wetenschappelijke bekwaamheid; bij het kerkelijk examen in de eerste plaats om de zuiverheid in de leer. Gaf de Kerk dit haar recht om zelfstandig naar de zuiverheid der belijdenis een onderzoek in te stellen, prijs, dan zou ze daarmede aan haar Goddelijke roeping ontrouw worden.

Dat de Kerken zelve er niet anders over gedacht hebben, is niet moeilijk aan te toonen. Vooreerst hebben ze op de Synode te Middelburg het kerkelijk examen, dat vroeger door Curatoren aan de Theologische School werd afgenomen en waardoor iemand beroepbaar werd verklaard, afgeschaft en aan de School een wetenschappelijk examen ingesteld, dat door de hoogleeraren wordt afgenomen, en het praeparatoir examen voor de Kerken voorbehouden. Prof. Lindeboom, die, zoodra het principes betreft, altoos een fijn neusje heeft, heeft de beteekenis van deze verandering dan ook uitnemend goed gevoeld. Een van de voornaamste grieven, door hem tegen deze verandering aangevoerd, was juist, gelijk hij in een verklaring in de acta deed opnemen, dat de School daardoor principieel van karakter veranderde, want dat de wijze van examinatie, die voortaan aan de School zou gevolgd worden, de School feitelijk gelijk maakte aan de Theologische faculteit (Acta Middelb. Synode blz. 182). De voorstelling van de *Wachter*, alsof het examen aan de Theologische School een geheel ander karakter zou dragen dan aan de Vrije Universiteit, is derhalve onjuist. Prof. Lindeboom, aan wiens oordeel ze zeker geen gezag in deze materie zal ontzeggen,